

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 436-1 КК УКРАЇНИ

На основі аналізу вітчизняних досліджень, нормативно-правових актів та іншої літератури визначені особливості застосування статті 436-1 КК України «Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів», що відображають національні властивості законодавства української держави та прагнення законодавця триматися у руслі законодавчих євроінтеграційних тенденцій.

Ключові слова: кримінальне право, комуністична, нацистська символіка, пропаганда, покарання.

Based on the analysis of domestic studies, regulatory legal acts and other literature, the specific features of the application of Article 436-1 of the Criminal Code of Ukraine "Production, dissemination of communist, Nazi symbols and propaganda of communist and national socialist (Nazi) totalitarian regimes" are determined, reflecting the national properties of the legislation of the Ukrainian state and the desire of the legislator to stay in line with the legislative European integration trends.

Keywords: criminal law, communist, Nazi symbols, propaganda, punishment.

На основе анализа отечественных исследований, нормативно-правовых актов и другой литературы определены особенности применения статьи 436-1 УК Украины «Изготовление, распространение коммунистической, нацистской символики и пропаганда коммунистического и национал-социалистического (нацистского) тоталитарных режимов», отражающие национальные свойства законодательства украинского государства и стремление законодателя держаться в русле законодательных евроинтеграционных тенденций.

Ключевые слова: уголовное право, коммунистическая, нацистская символика, пропаганда, наказание.

Вступ. Використання символіки комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхня пропаганда заборонені законодавством України та тягнуть за собою негативні наслідки. Наприклад, Закон «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» відносить пропаганду вказаних режимів до зловживання свободою діяльності друкованих ЗМІ, а державна реєстрація друкованого ЗМІ, назва якого містить символіку комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, заборонена [1]. Аналогічна заборона встановлена і для розповсюдження аудіовізуальних творів мовниками за Закон «Про телебачення і радіомовлення» [2].

Виклад основного матеріалу. Згідно з Законом «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [3] встановлюється, яка саме інформація відноситься до забороненої. Стаття 1

цього Закону, забороняє пропаганду комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, яка містить умовно три групи дій:

публічне заперечення, зокрема через ЗМІ, злочинного характеру комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років в Україні, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму,

поширення інформації, спрямованої на виправдання злочинного характеру комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, діяльності радянських органів державної безпеки, встановлення радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідування учасників боротьби за незалежність України у XX столітті,

виготовлення та/або поширення, а також публічне використання продукції, що містить символіку комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів.

Отож у репортажах, програмах та новинах на телебаченні або статтях у пресі слід уникати заперечення злочинності цих режимів та їх виправдання, а також використання зображень із символікою комуністичного чи нацистського режимів, адже ці дії караються на підставі частини 2 статті 436-1 КК України позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої [4]. Щодо символіки, то Закон містить розгорнутий перелік елементів, що вважаються забороненими для використання, зокрема, і в ЗМІ, як символіка комуністичного та нацистського тоталітарних режимів:

а) будь-яке зображення державних прапорів, гербів та інших символів комуністичної партії, СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік у складі СРСР, держав так званої “народної демократії” та соціалістичних республік, Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП), державний прапор та герб нацистської Німеччини 1939-1945 років; крім тих, що є чинними прапорами або гербами країн світу;

б) гімни СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік чи їх фрагменти;

в) поєднання серпа та молота, серпа, молота та п'ятикутної зірки, плуга (рала), молота та п'ятикутної зірки;

г) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які обіймали керівні посади в комуністичній партії, вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, органах влади та управління областей, міст республіканського

підпорядкування, працівникам радянських органів державної безпеки всіх рівнів;

г) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені подіям, пов'язаним з діяльністю комуністичної партії, із встановленням радянської влади на території України, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у XX столітті, а також із діяльністю Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП);

д) зображення гасел комуністичної партії та Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП), цитат осіб, які обіймали керівні посади у них, у вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, органах влади та управління областей, міст республіканського, працівників радянських органів державної безпеки всіх рівнів;

е) назви, у яких використані імена або псевдоніми осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії, вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, нацистській Німеччині та на окупованих нею територіях у 1935-1945 роках, працювали в радянських органах державної безпеки, а також назви СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік та похідні від них, назви, пов'язані з діяльністю комуністичної партії;

є) найменування комуністичної партії та Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП) [3].

Хоча, стаття 4 Закону передбачає винятки із загальної заборони. Зокрема, журналісти можуть використовувати зазначену символіку у репортажах чи спеціальних програмах, що спрямовані на викладення або реконструкції історичних подій, а також, коли вона міститься творах мистецтва, якщо це не призводить до пропаганди. Тобто, в таких випадках варто уникати додаткових коментарів, що можуть тлумачитись як схвалення дій тоталітарних режимів [3].

Частина перша статті 436-1 КК України передбачає покарання у виді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією майна або без такої, частиною другою цієї статті передбачається покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої. Позбавлення волі від 5 років за будь-яку демонстрацію символів нацизму чи комунізму вочевидь порушує міжнародні стандарти прав людини, а також ніяк не відповідає практиці інших країн, де за подібні дії передбачено виключно адміністративний штраф [5]. І вітчизняна судова статистика доводить, що стаття 436-1 КК України хоча і

застосовується, але суди часто демонструють менш суворе покарання до винних у цьому злочині.

Зокрема, Біляївський районний суд Одеської області 4 вересня 2017 року засудив громадянина Леоніда Дунського до двох років тюрми, які замінив випробувальним терміном на 1 рік. Обвинувачений 9 травня 2017 року біля Меморіалу Слави демонстрував прапор червоного кольору, закріплений на дерев'яній палиці із зображенням п'ятикутної білої зірки, серпа і молота більше відоме як «Знамя Победы». Під час судового розгляду прокурор і обвинувачений Дунський уклали угоду про визнання винуватості, яка дозволила останньому уникнути реального терміну [6].

Ще ряд випадків. Малиновський районний суд Одеси 19 жовтня 2017 року визнав винним будівельника з Одеси Михайла Гайдаржи у використанні символіки комуністичного режиму, призначивши випробувальний термін на 1 рік. За даними досудового розслідування, 7 травня того ж року Гайдаржи закріпив на пасажирське вікно свого автомобіля прапор жовтого кольору, на якому зображена п'ятикутна червона зірка із серпом та молотом з написом «Отечественная война». Будівельник з цим прапором їздив вулицями Одеси, поки його не затримали співробітники поліції. У суді він пояснив, що мав бажання допомогти людям пам'ятати про обставини Великої вітчизняної війни. Повністю визнав себе винним і просив суд застосувати до нього закон про амністію [6].

Приморський районний суд Одеси 30 травня 2018 року визнав винним місцевого приватного підприємця Олега Гончарова за частиною першою статті 436-1 КК України і оштрафував на 1700 гривень. У суді доведено, що обвинувачений 9 травня 2018 року закріпив на ліве заднє пасажирське вікно своєї машини прапор червоного кольору, на якому зображені серп та молот, танк, п'ятикутна червона зірка, георгіївська стрічка та напис на російській мові «На Берлін!» та їздив вулицями Одеси. У суді Гончаров уклав з прокурором угоду про визнання винуватості та щиро розкався [6].

Нікопольський міськрайонний суд Дніпропетровської області 18 травня 2018 року визнав винним громадянина Миколу Онікієнка у реалізації забороненої продукції і призначив покарання у вигляді 1 року обмеження волі, замінивши на випробуваний термін на 1 рік. За даними слідства, у 2016 році через Інтернет обвинувачений придбав упаковку з повітряними кульками білого та червоного кольорів, на яких було зображено поєднання перехрещених серпа та молота у п'ятикутній зірці. 9 травня 2018 року неподалік Меморіалу Слави він розмістив торговельний намет і почав продавати повітряні кульки по 20 гривень за штуку. Поліція вилучила в нього 68 повітряних кульок з написом

«9 мая мы победили!», які порушують українське законодавство. Пізніше правопорушник підписав угоду про визнання винуватості [6].

Дзержинський районний суд Кривого Рогу визнав винним місцевого жителя у порушенні закону, який забороняє використовувати символіку комуністичного тоталітарного режиму. Як зазначається в матеріалах справи, 14 червня приблизно з 11:00 до 17:00 години обвинувачений, перебуваючи у громадському місці біля торговельно-розважального центру «Плаза» у Кривому Розі, був одягнений у футболку червоного кольору із зображенням на фронтальній частині державного герба СРСР. Суд визнав чоловіка винним та призначив визначене угодою покарання у вигляді 1 року обмеження волі. Проте, на підставі статті 75 КК України суд звільнив його від відбування покарання з випробуванням строком на 1 рік, йдеться в ухвалі [7].

Висновок. На нашу думку, законодавцю слід виключити покарання у вигляді позбавлення волі, замінивши його більш м'якими санкціями. У той же час необхідно звузити склад цього кримінального правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 листоп. 1992 р. № 2782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2782-12> (дата звернення: 11.04.2020).
2. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудн.1993 р. № 3759-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3759-12> (дата звернення: 11.04.2020).
3. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09 квітн. 2015 р. № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19> (дата звернення: 11.04.2020).
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.04.2020).
5. Яворський В. Аналіз закону про заборону комуністичних символів. *Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи.* URL: <http://khp.org/index.php?id=1430493970> (дата звернення: 10.04.2020).
6. Тараненко В. Ціна «победобесія». Як українські суди карають за тоталітарну символіку. *Главком.* URL: <https://glavcom.ua/publications/cina-pobjedobjesiya-yak-ukrajinski-sudi-karayut-za-totalitarnu-simvoliku-592175.html> (дата звернення: 10.04.2020).
7. Вирок по справі № 210/4224/19 від 11 жовтня 2019 року Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85088106> (дата звернення: 12.04.2020).